

DISKUSE

K imitacím (?) středomořské keramiky ze středočeských oppid

Jan Kysela

Článek zkoumá předpoklady hypotézy, podle níž několik keramických fragmentů ze středočeských oppid imituje tvary středomořské keramiky. Dosud aktuální názor na problematiku je shledán sporným z důvodu chronologických či formálních nesrovnalostí a je poukázáno na meze úvah o formální imitaci. Namísto nich je u většiny fragmentů středomořský vliv shledáván nanejvýš ve funkční inspiraci. V případě jednoho fragmentu by o imitaci bylo možno uvažovat jen v případě jeho datace do raně laténského období.

doba laténská – Čechy – Itálie – keramika – imitace – oppida

Notes on imitations (?) of Mediterranean vessels from the Central Bohemian oppida. The article reconsiders the premises of a hypothesis according to which several pottery sherds found in the late La Tène oppida in central Bohemia imitate Mediterranean ceramic forms. The idea of the formal imitation of concrete vase types is questioned on the grounds of chronological and formal inconsistencies. Instead of a problematic theory of formal imitation, functional inspiration is proposed as a more appropriate mechanism to explain the reception of the Mediterranean influence. In one case, only change of the object's chronology (to the early La Tène period) could help it maintain its status of an imitation.

La Tène period – Bohemia – Italy – pottery – imitation – oppida

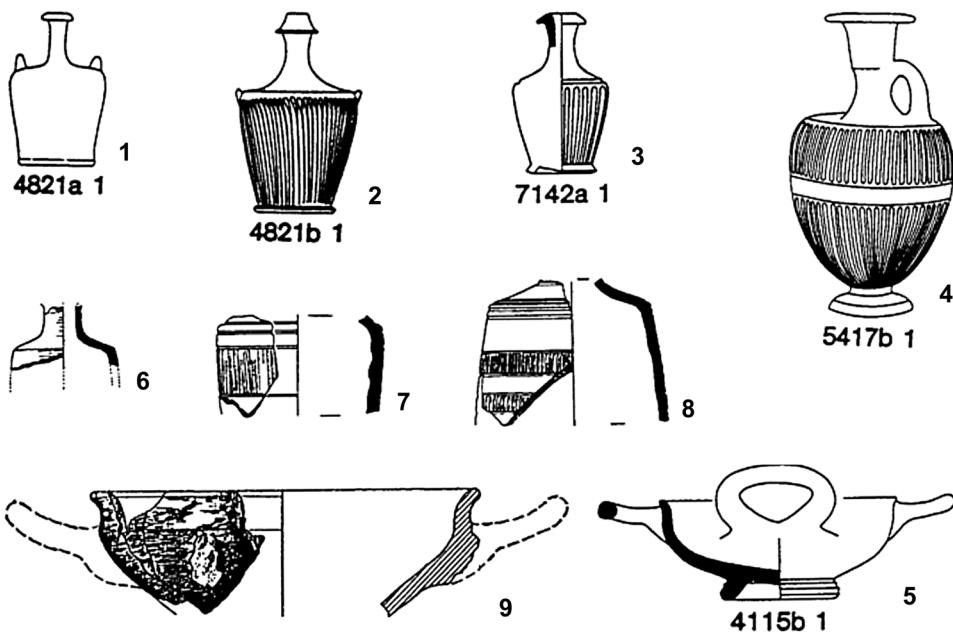
1. Úvod

V tomto příspěvku bych se rád několika slovy a úvahami vrátil k hrstce keramických fragmentů, pocházejících ze středočeských oppid, které byly interpretovány jako místní imitace nádob středomořského původu.

V článku z r. 1997 upozorňují P. Drda a A. Rybová na několik tvarově nezvyklých lahvovitých nádobek pocházejících z Hrazan a na okraj misky s uchem původem z oblasti brány A na Závisti. V dalším příspěvku z r. 2001 pak autoři přidávají další dva fragmenty lahvovité formy, tentokrát z akropole Závisti (*obr. 1; Drda – Rybová 1997, 111; 1998, obr. na s. 130; 2001, 325*). Pro příslušné tvary nacházejí obdobu v některých formách černě listrováné keramiky¹ helénistické Itálie, a nádoby proto označují za jejich místní imitace. Ačkoliv autoři sami těmito úvahami provázejí své argumentace o keltské zpětné migraci (z Itálie do střední Evropy) na počátku 2. stol. př. Kr., ke konkrétním okolnostem objevení téhoto neobvyklých forem se vždy vyjadřují opatrně: „vedou do antického prostředí“. Přimočařejší je formulace *J. Bouzka (2007, 169, obr. 82)*, který hovoří o zlomcích „černě glazované, tzv. kampánské keramiky ze 3.–2. století př. Kr. Pokud lze střepy vizuálně srovnat, připomínají nejspíše keramiku z Romagne a okolí Bologne, tedy oblasti, kde Bojové do začátku 2. století sídlili“.

Naposled byly nádobky tematizovány v 7. svazku Archeologie pravěkých Čech v podkapitole věnované kontaktům českého oppidálního prostředí s jihem (*Venclová ed. 2008, 103, obr. 63: 12–16*).

¹ Výrazy „keramika černě listrováná“, „černě glazovaná“, či popř. „kampánská“ jsou navzájem zaměnitelné a označují tutéž keramickou třídu. Termínu „keramika kampánská“, jehož se užívá pro černě listrováné zboží italské, se zde záměrně vyhýbám. Jednak proto, že se jedná jen o konvenční označení (keramika této třídy byla vyráběna nejen v Kampánii, ale v celé jižní, střední a od 2. stol. i severní Itálii), jednak proto, že keramické tvary, které jsou předmětem tohoto příspěvku, nejsou podle Lambogliy (*Lamboglia 1952, 183–184*) přísně vzato kampánské, ale „pre-kampánské“ (k vývojovým tendencím černě listrováné keramiky viz i *Morel 1981, 489–531*).

Obr. 1. Imitace (č. 6–9) a jejich předlohy podle Drda – Rybová 1997.
Fig. 1. Imitations (N°s 6–9) and their models after Drda – Rybová 1997.

Práce se zdržuje historické interpretace, dochází v ní však k drobnému posunu významu: namísto nádobek samých jsou na příslušné ilustraci reprodukovány již jen jejich domnělé předlohy.

Od svého prvního zveřejnění tak navržená interpretace těchto artefaktů začala „žít vlastním životem“, aniž však byly důsledněji ověřeny její předpoklady. V tomto příspěvku si kladu za cíl (1) přezkoumat navržené spojení nádobek s konkrétními středomořskými předlohami a (2) vyslovit se k otázce, na jaký vztah se středomořským prostředím středočeské „imitace“ vlastně poukazují.²

2. Rozbor

2.1. „Imitace“

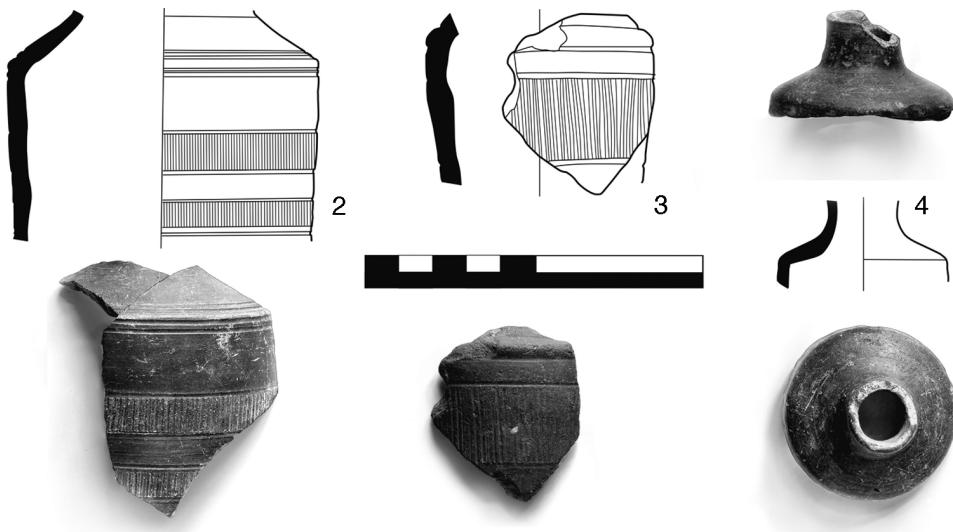
1. Dvoouchá míska (obr. 1: 9; 3: 1)

Dochována je podstatná část profilu misky s ostrým zalomením mezi tělem a konkávním odsazeným okrajem. Prvkem, který jí vysloužil status imitace, je zejména (v české pozdně laténské keramice) netypické horizontální ucho umístěné na maximální výduti. Průměr ca 10 cm.

Míska pochází z obj. 84 v zóně brány A na oppidu Závist. Objekt náleží čtvrtému horizontu dané zóny, datovanému výkopci „ještě v rámci stupně LT D1“ (Motyková – Drda – Rybová 1990, 362, obr. 48: 5; datace 369).

Vzor: Středomořská předloha je nalézána v černě listrovaném kyliku (dvouuché číši) tvaru 4115b podle Morela (1981; 290) či 82 (podle Morel 1963, 44–45 a Montagna-Pasquinucci 1972, 361, fig. 2: 7, 16).

² Z fragmentů „imitací“ jsem měl možnost osobně studovat pouze nálezy hrazanské, za jejichž zpřístupnění děkuji R. Korenému. Nálezy závistské mi zůstaly pro organizační problémy nepřístupny, a musím v jejich případě vycházet z publikací a informací P. Drdy, jemuž děkuji za veškerou poskytnutou pomoc.

Obr. 2. Fragmenty č. 2–4 (kresby a fotografie autor).
Fig. 2. Fragments N°s 2–4.

2–6. Lahvovité nádoby

2. Hrazany 8/62 265 (*obr. 1: 8; 2: 2*) – část válcovitého³ těla lahvovité nádoby přecházejícího ostrým zalomením v přímé šikmé plece. V jejich svrchní části náznak přechodu k ústí či hrdu. Zlom pleců lemován shora i zdola mělkými žlábkami. Zvnějšku na těle dva horizontální pásky jemného svislého hřebenování o šířce 8 a 11 mm. Vnější povrch vyhlazen, na vnitřním povrchu stopy obtáčení, na lomu možno sledovat výpal s hnědočervenými vnějšími zónami a šedým jádrem. Keramická hmota jemně plavená bez viditelných hrubých příměsí, se stopami slídy na lomu. Průměr v oblasti pleců 90 mm.

Fragment pochází z výplně zahloubeného domu 23/62 na svazích Červenky, datovaného nálezem spon typu Kostrzewski D do fáze LT D1 (*Jansová 1992, 89, Taf. 218: 9*).

Vzor: Paralela k tvaru je shledávána v lékytu Morelova tvaru 7142a (*Drda – Rybová 1997, 111*).

3. Hrazany 414/52 (*obr. 1: 7; 2: 3*) – fragment nádoby s náznakem přechodu na plece. Přechod vyzačen dvěma vývalky. Na těle horizontální pás (š. 24 mm) jemného svislého hřebenování lemovaný zdola i shora žlábkem. Nádoba je v ruce robená a dotáčená (ve svrchní části viditelný přechod mezi vytáčeným svrškem a modelovaným spodkem), vnější ani vnitřní povrch není upraven. Keramická hmota poměrně hrubá s písčitými příměsemi patrnými na lomu a s několika zrny milimetrových rozměrů vystupujícími z vnější stěny střepu. Průměr pleců 65 mm (*Jansová 1986, 106, Taf. 24: 21*).

Nález pochází z vrstvy 6 profilu 14 v sektoru I/52-III (o. c., 106, 206). Vrstva 6 je stratigraficky nejmladší vrstvou náležející k nejstaršímu horizontu oppida a je současná s jeho prvním opevněním, jehož vznik je datován do LT C2 (o. c., 27).

Vzor: Model pro nádobu nacházejí badatelé v černě listrováném tvaru 4821b (*Morel 1981, 329–330*).

4. Hrazany 76/52: 2 (*obr. 1: 6; 2: 4*) – Ostře lomené plece lahvovité nádoby spojující válcovité tělo s úzkým hrdem. Vnější povrch důkladně vyhlazen, vnitřní ponechán bez úpravy (*Jansová 1986, 120, Taf. 36: 2*). Na vnitřní části pleců nápadné stopy po vytáčení nádoby. Keramická hmota poměrně

³ Kresebnou dokumentaci publikace hrazanského oppida (*Jansová 1992, Taf. 218: 9*) je dle mého názoru v případě tohoto fragmentu nutno opravit (srov. *obr. 2: 2*).

jemná, bez viditelných hrubých příměsí, jen s drobnými zrníčky slídy. Průměr plecí 52 mm, průměr dochované části hrdla 20 mm.

Jáma 76/52 tvořila součást zahloubené stavby 1/51 poblíž brány A. Z publikované zprávy lze jen nepřímo odvodit, že datace nejspíš patří prvemu horizontu zóny (vznik v LT C2: *Jansová 1986, 30*).

Vzor: Srovnáván s Morelovou formou 4821a (*Morel 1981, 329–330*).

5.–6. Podobné tvary byly identifikovány i na akropoli oppida Závist: spolehlivěji rekonstruovatelný je fragment z výplně chaty 7, datované do čtvrtého horizontu akropole, tedy do stupně LT D1 (*Drda – Rybová 2001, 325*, obr. 22.1–2; datace 334).

Z technologického hlediska fragmenty nevybočují ze standardů jemně pozdně laténské keramiky středních Čech. Tento názor od počátku zastupují P. Drda s A. Rybovou, nezávisle jej potvrdil M. Hlava. Podle jeho názoru je pouze u neobyčejně jemného a technologicky kvalitního fragmentu č. 2 možno uvažovat o cizím původu, který je však v každém případě třeba hledat v rámci středoevropské laténské kultury. Do středoevropského prostředí navíc ukazuje i výzdoba fragmentů č. 2, 3, 5 a 6 jemným svislým hřebenováním, běžným na pozdně laténské keramice (*Trebsche 2003*).

Nezvyklé jsou tedy předměty pouze svou formou, a jen z hlediska formálního tak budou v následujícím posuzovány.

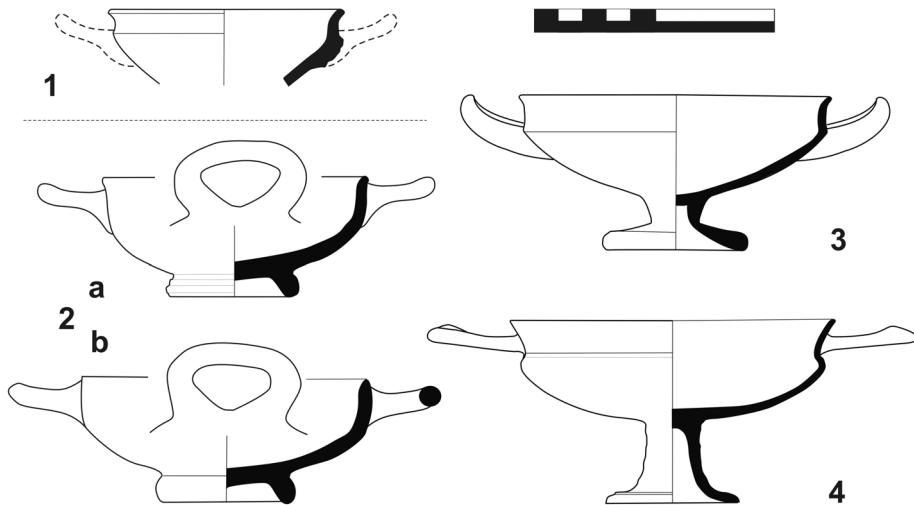
2.2. Domnělé vzory a alternativy k nim

2.2.1. Kylix F4115 – kyliky „typu C“ (obr. 3)

a) Vzor: Kyliky Morelova tvaru 4115 (příp. 82) nebo obecnější druhu (*espèce*) 4100 (obr. 3: 2) skutečně produkovaly především severoetruské dílny mezi 3. a pozdním 2. stol. př. Kr. (*Morel 1981, 288–293*; viz i *Balland 1969, 124–150*; *Montagna-Pasquinucci 1972, 361–372*, fig. 2: 7, 16). Číše dosáhly v této době velikého rozšíření ve střední i severní Itálii, jsou mj. nejčastějším tvarem černě listrováné keramiky na pohřebišti Mt. Tamburino na Mt. Bibebe (*Parrini 2008*; *Camurri – Della Casa v tisku*; celkovou publikaci pohřebiště viz *Vitali ed. 2003*). Číše této formy je zároveň jediným množným středomořským keramickým importem v zaalpské Evropě střední doby laténské: nalezena byla spolu s černě listrovánou miskou ve válečnických pohřbech z Plessis-Gassot, hr. 1002 (dép. Val d’Oise, Francie; *Ginoux 2003, 43–44*, fig. 5) a – na jižním úpatí Alp – v La Combe-Sala (Ollon, kanton Vaud, Švýcarsko; *Vitali – Kaenel 2000, 121*, fig. 6). Oba pohřby se datují do LT B2.

Nutno však podotknout, že podobnost kyliku F4115 se závistskou miskou (s jejím ostře odsazeným okrajem) je poměrně volná a že J.-P. Morel (o. c.) dokonce přímo definuje svůj „*espèce*“ 4110, jako *sans carène très marquée [n’ayant] pas de contre-courbe dans le profil de la vasque sinon éventuellement à proximité immédiate du bord*. Mírné esovité zakřivení okraje, které se u některých číší pozdního 3. a průběhu 2. stol. objevuje (*Volterra: Morel 1981, 290 F4115b*; *Tarent: Lippolis ed. 1994, 264*) nelze se závistským odsazením srovnávat. Jinak je pro helénistické číše v Itálii (tak jako po celém Středomoří už od vrcholně klasického období) typická prostá hladká linie profilu (*Lamboglia 1952, 188–190*; *Montagna-Pasquinucci 1972, 333–334*, fig. 2: 52; k vývoji forem číší a příbuzných tvarů v attické produkci *Sparks – Talcott 1970, 93–95, 102–105, 107–108*; *Rotroff 1997, 97*).

b) Středomořské alternativy: I pokud bychom závistskému střepu dopřáli i nedochované druhé ucho, a povýšili ho tak na plnohodnotný kylix (mělkou dvouuchou číši běžnou po celém Středomoří 8.–2. stol. př. Kr.) a odhlédneme-li zároveň od nalezového kontextu, není obtížné nalézt k ní ve středomořské keramice i přesné tvarové analogie (obr. 3: 3). V klasifikaci attické keramiky se jedná především o kyliky typu „C s konkávním okrajem“ (*Sparks – Talcott 1970, 91–92*) a do určité míry i o kyliky typu Akro (o. c., 93–96) či některé varianty číší bez nožky (o. c., 101–105). Tyto typy jsou bohatě zastoupeny v attické produkci figurově malované i černě listrováné, využívané do celého Středomoří a imitované zde v místní černě listrováné produkci (typy Lamboglia 42A, resp. *Morel F 4271a*). Např. jen z Itálie je možno mj. uvést nálezy z Bologni (*Govi 1999, 50–53*; attické importy ve čtyřech hrobkách mezi poč. 5. a poč. 4. stol. př. Kr.), z Chianciano Terme (*Paolucci – Rastrelli eds. 1999, 46*, fig. 10: 6: imitace v buccheru ze závěru 6. stol.), z Graviscy (*Valentini 1993, 21, 26*), z Alerie (číše tohoto typu jsou přítomny v hrobech první fáze datované 500–340 př. Kr., ve fázi následující již

Obr. 3. 1 – fragment mýsy ze Závisti (č. 1; podle Motyková – Drda – Rybová 1984); 2 – kyliky éspece 4110 (podle Morel 1981); 3 – kylix typu C: Attika (podle Bašta – Baštová – Bouzek 1989); 4 – černě listrovaný kylix z Populonie (podle Romualdi – Settesoldi eds. 2009).

Fig. 3. 1 – bowl fragment from Závist (N° 1; after Motyková – Drda – Rybová 1984); 2 – kylikes éspece 4110 (after Morel 1981); 3 – kylix type C: Attika (after Bašta – Baštová – Bouzek 1989); 4 – black-glazed kylix from Populonia (after Romualdi – Settesoldi eds. 2009).

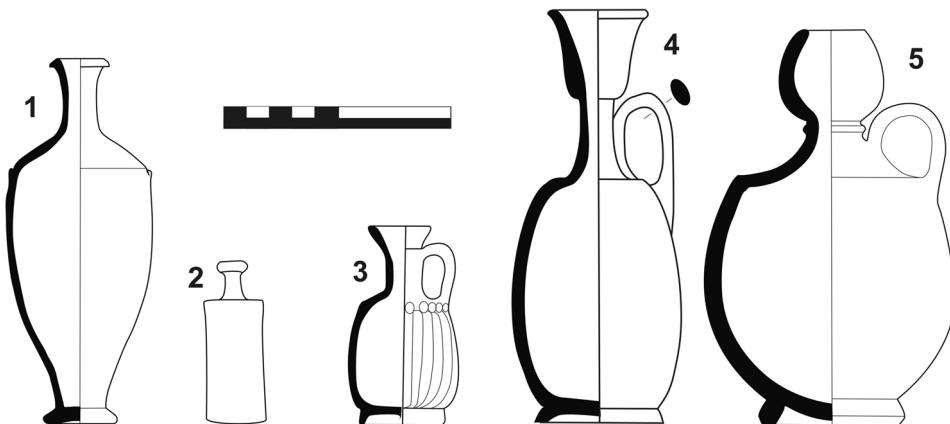
chybějí: *Jehasse – Jehasse* 1973, 55–56, srov. 96; 2001, 34–36, srov. 72–73), z Falerii Veteres (*Schippe* 1980: attické importy datované před a kolem pol. 5. stol. př. Kr.) či z Fratte (*Greco – Pontrandolfo* 1990, 231–244).

Většina citovaných příkladů je spolehlivě datována do 5. až 1. pol. 4. století. Nález dvou číši bez nožky s takto utvářeným okrajem z pohřebiště v Populonii z kontextu konce 4. stol. vede A. Romualdiovou k úvahám o spolehlivosti nálezových okolností, nikoliv k pochybám o správnosti datace keramického typu (*Romualdi* 1989, 110–112).

Jen o málo se k závistské misce chronologicky přibližuje skupina číši na předchozí typ navazujících (obr. 3: 4). V černě listrované produkci jsou tyto kyliky křehkých tvarů (nezahrnuté v Morelově typologii) známy sporadicky z nálezů v severní Etrurii (Populonie: Guzzi – Settesoldi in: *Romualdi – Settesoldi eds. 2009*: 137–139, fig. 114, 114a; Volterra: Maggiani in: *Maggiani ed. 1985*, 179, fig. 245: 3–4). Překvapivě hojnější i rozšířenější jsou potom číše tohoto tvaru z bronzu či drahých kovů: zmínit lze stříbrný kylix z Čmirevy mogily (Záporoží, Ukrajina; *Pharmakowsky* 1910, 220, Abb. 18; k dataci viz *Alekseev* 2003, 273–277), páry bronzových kyliků z hrobky B z Derveni (řecká Makedonie; *Themelis – Turatzoglou* 1997, 73–74, 194, obr. B 30–31) a z hrobové výbavy z Volterry (dnes ve sbírce Cinci: De Tommaso in: *Cateni ed. 2007*, 154, N° 7), bronzovou číši chovanou v berlínské Antiken-sammlung (*Heilmeyer et al.* 1988, 177, fig. 13, 3: 3). Podobný tvar je potom rozšířen v černě listrované produkci jižní Itálie (*Canosa* 2007, 89–90, fig. 10: 72, tav. XXXIX: 70, 71; XL: 72, 7). Všechny tyto nálezy jsou ale datovány do poměrně úzce vymezeného úseku 2. pol. či konce 4. stol., závistské bráně A značně vzdáleného.

2.2.2. Lahvovité nádoby

a) Vzor: Citovanými předlohami fragmentů 2–6 mají být Morelovovy tvary 7142 a 4821 (obr. 1: 1–3). Nálezy černě listrovaných nádob této forem se ale omezují na řeckou Sicílii (obr. 6: bílé trojúhelníky), kde jsou datovány mezi koncem 4. a polovinou (výjimečně i 2. pol.) 3. stol. (Assoro: *Morel* 1966,

Obr. 4. 1 – lékythovité ungeutarium (podle Camilli 1999); 2 – lahev Morel F 7141; 3–5 – lékythy Morel F 5442, F 5416–5418, 5610 (podle Morel 1981).

Fig. 4. 1 – lékythoid ungeutarium (after Camilli 1999); 2 – bottle Morel F 7141; 3–5 – lékythoi Morel F 5442, F 5416–5418, 5610 (after Morel 1981).

232; Butera: *Adamesteanu* 1958, 266, fig. 36, 283, fig. 43; *Lilybaeum*: *Bechtold* 1999, 78, tav. XIII: 120; *Bisi* 1971, 686, fig. 35a; Lipara: *Bernabò Brea – Cavalier* 1991, tav. 1581: 88–91, fig. 249, tav. 2009: 66, fig. 95; Naxos: *Pelagatti et al.* 1984–1985, 450, fig. 168: 10, 457, fig. 171: 2; Ravanusa: *Calderone et al.* 1996, 27–29, tav. XXXVIII: 7, 142, tav. CXXXII: 2). Mimo tuto oblast a období mi žádná nádoba tohoto typu známa není. Zdá se tedy nepravděpodobná souvislost nejen s pozdně laténskými Čechami, ale i případná prostřednická role zhruba současného keltského Popádí.

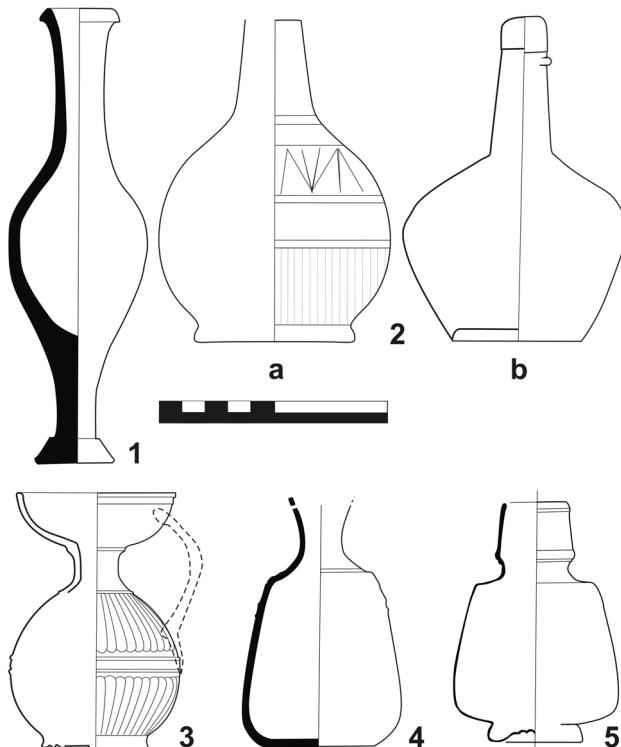
b) Středomořské alternativy: Zavrhneme-li sicilské lékythy, je možné nalézt v helénistické Itálii pro hrazanské nádoby předlohy alternativní, dokonce teritoriálně méně vzdálené. Jako drobná lahovitá nádoba s válcovitým tělem, více či méně ostře lomenými plecemi a úzkým hrdem mohou být označena např. lékythovitá unguentaria (obr. 4: 1; typ IIIa podle Fortiové /Forti 1962, 149–150/ či A23.9, A23.13 a B32.7 podle Camilliho /Camilli 1999, 30–31, 68, tav. 10–11; 100, tav. 26/; viz např. i *Adamesteanu* 1954, 129), láhev Morel F 7141 (obr. 4: 2; Morel 1981, 143), lékythy Morelových forem 5442 (obr. 4: 5; Morel 1981, 363–364, pl. 170) nebo 5416–5418 (obr. 4: 3–4; o. c., 361–362, pl. 168–169; z nálezů lze citovat např. lokality Numana Sirolo, pohreb č. 263 /Berti – Bonomi – Landolfi eds. 1996, 115, № 25: 02/, Populonia /Romualdi 1989, 134, fig. 78/, ad.). Všem těmto keramickým tvarům je, aby potenciálním vzorům, společná jedna obtíž, totiž že podobně jako u sicilských lékythů jejich produkce spadá do přelomu 4. a 3. stol., nanejvýš do 1. pol. 3. stol. (výjimku tvorí pozdní imitace lékythů F 5442 doložené v Adrii do konce 3. stol.: Bonomi – Peretto – Tamassia 1993, 106, fig. 26: 8).

Mezi (domnělou) předlohou a její (domnělou) imitací by tak opět zelo jedno až dvě století. V jiných případech, kdy se v archeologii doby železné uvažuje o zaalpské imitaci středomořských keramických vzorů, je přitom nápodoba záležitostí víceméně okamžitou. Tak je tomu v případě imitací attických červenofigurových číš v raně laténských Čechách (Bašta – Bašťová – Bouzek 1989; Chytráček 2007; 2008), keramických imitací řeckých kantharů na Balkáně 3. stol. (Kruta – Szabo 1982; Szabo 2000) i imitací římské keramiky v pozdní době laténské (jev dokumentovaný zejména v Galii /např. Barral 1999/, doložený ale i v oblastech bližších Čechám /Tappert 2006, 217–219/).

Můžeme z našich nároků na morfologickou podobnost slevit ještě o další stupinek a nádoby chápát nikoliv jako přesné imitace domnělých středomořských vzorů, ale jen jako výrobky volně inspirované některými středomořskými prvky. Pokud však začneme hledat středomořský vzor fragmentů 2–6 v libovolné drobné nádobce opatřené úzkým centrálně umístěným hrdlem nebo přímými šikmými

Obr. 5. 1 – vřetenovité unguentarium (podle Camilli 1999); 2 – hruškovitá balsamaria z bronzového plechu, Etrurie 3.–2. stol. př. Kr. (podle C. Cianferoni in: Maggiani ed. 1985); 3 – aryballos, Milano 1. stol. př. Kr. (podle Feugère 1991); 4 – lahev, Tarquinie konec 1. stol. př. Kr. (podle Serra Ridgeway 1997); 5 – bronz. nádoba z Pompejí (podle Tassinari 1993). Č. 4 a 5 bez měřítka.

Fig. 5. 1 – spindle unguentarium (after Camilli 1999); 2 – piriform balsamaria in bronze foil, Etruria 3rd–2nd centuries B.C. (after C. Cianferoni in: Maggiani ed. 1985); 3 – aryballos, Milano 1st century B.C. (after Feugère 1991); 4 – bottle, Tarquinia late 1st century B.C. (after Serra Ridgeway 1997); 5 – bronze vessel from Pompeii (after Tassinari 1993). N°s 4 and 5 without scale.

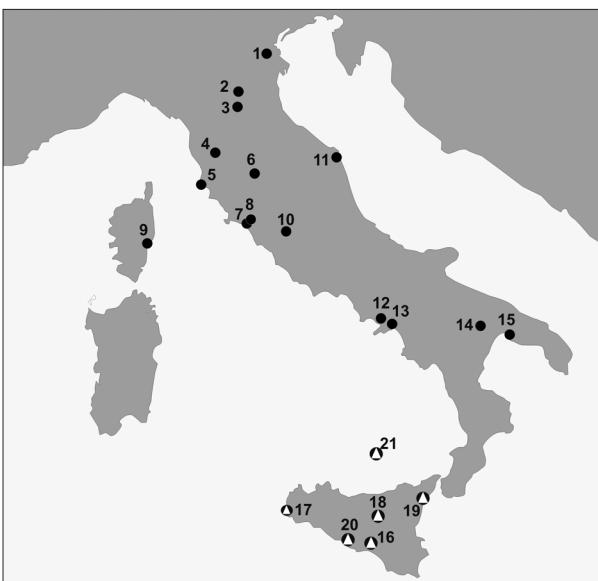
plecem nebo válcovitým tělem, bude jediným výsledkem takového zkoumání nekonečná řada forem (vyskytujících se v keramice, kameni, kovu i organických materiálech), z nichž typy morfologicky nejbližší leží opět mimo časový rámec našeho zkoumání: lékythos s uchy doložený z augustovského období (obr. 5: 4; Tarquinie, pohřebiště Scataglini, hr. 139: Serra Ridgeway 1997, 273, fig. 229) či římské bronzové lahvičkovité nádobky 1. stol. po Kr. (obr. 5: 5; Pompeje: Tassinari 1993, F2100). Naopak formy chronologicky nejbližší zase vykazují s hrazanskými fragmenty jen málo podobnosti (keramická vřetenovitá unguentaria 2.–1. stol. př. Kr. (obr. 5: 1; Camilli 1999, 32–33, 74–117), hruškovitá balsamaria z bronzového plechu, charakteristická pro Etrurii 3.–2. stol. (obr. 5: 2 a, b; C. Cianferoni in: Maggiani ed. 1985, 148–152; Falconi Amorelli 1987, 64, fig. 14: 44, tav. VIII) nebo pro římskou Itálii 1. stol. př. Kr. (obr. 5: 3; Feugère 1991, 128–129, fig. 8).

Je však zároveň třeba pamatovat, že právě pro poslední staletí starého letopočtu nejsou naše znalosti středomořských nádob tohoto typu úplné: v keramice se – s výjimkou nejlacinějších unguentáří – již nevyrábějí (Morel 1981, 504–505), v kovu či v jiných materiálech nepřežily vinou podmínek dochování nebo pohřebních zvyklostí dané doby (Bolla 1994, 63).

Středomořská keramika tak nabízí množství příkladů, k nimž lze vztáhnout jednotlivé prvky hrazanských „lékythů“, prosté porovnání na základě formální podobnosti však v žádném případě nevede k uspokojivé identifikaci předloh těchto, ve středočeské pozdní době laténské neobvyklých nádobek.

3. Závěr

Navrhovaná vazba nádob na konkrétní středomořské vzory se na základě našeho přezkoumání nezdá být dostatečně průkazná. Formy, které byly dosud pokládány za předlohy hrazanských uzavřených nádobek (zlomky č. 2–6), jsou známy výhradně ze Sicílie z období 4.–3. století. Tuto paralelu nepovažuji za přesvědčivou vzhledem k prostorové i chronologické propasti mezi domnělými vzory

Obr. 6. Italské lokality zmíněné v textu (kroužek); rozšíření sicilských lékythů (bílý trojúhelník).

Fig. 6. Italy: sites mentioned in the text (black dot); distribution of Sicilian lékythoi (white triangle).

1 Adria, 2 Bologna, 3 Mt. Tamburino – Mt. Bibele, 4 Volterra, 5 Populonia, 6 Chianciano Terme, 7 Gravisa, 8 Tarquinia, 9 Aleria, 10 Falerii Veteres, 11 Numana, 12 Pompei, 13 Fratte, 14 Timmari, 15 Tarent, 16 Butera, 17 Lilybaeum, 18 Assoro, 19 Naxos, 20 Ravanusa, 21 Lipara.

a imitacemi. Vztah mezi závistskou miskou (zlomek č. 1) a severoetruským kylikem je podobně problematický, tentokrát z důvodu nedostatečně přesvědčivé formální podobnosti mezi oběma předměty. Dlouhá řada negativních zjištění však neznamená, že musíme středomořský vliv z úvah o původu nádobek vyloučit.

Pokud je závistská miska (fragment č. 1) skutečně napodobeninou středomořské předlohy, potom tuto nelze hledat v době oppidální, ale mnohem spíše v kyliku 5. stol., a i v případě imitace by se tak muselo jednat o nádobou starolaténskou. To se jeví o to pravděpodobnější, vezmeme-li v potaz význam Závisti v rané době laténské a skutečnost, že jen z raně laténských Čech jsou známy již dva či tři příklady imitací právě picích nádob 5. stol. (Plzeň – Roudná: Bašta – Bašťová – Bouzek 1989; Chržín: Chytráček 2007; 2008; Dobrovíz: Trefný v tisku).

Pokud bychom chtěli trvat na dataci předmětu podle jeho pozdně laténského nalezového kontextu (K. Motyková i P. Drda se k možnosti starolaténské intruze v této zóně oppida vyjadřují odmítavě), nenabízí nám Středomoří žádný artefakt, jehož tvar by mohl misku byť jen vzdáleně inspirovat, a úvahy o imitaci je tak nutno odmítnout.

V případě hrazanských a závistských lahvovitých nádobek (fragmenty č. 2–6) nás nejpřesnější formální paralely (a to nejen z daleké Sicílie) vedou do 4., a především 1. pol. 3. století. V tomto období by nebyly středomořské keramické importy či vlivy v zaalpské Evropě ojedinělé. Byly by zhruba současně s imitacemi řeckých kantharů v Podunají (Kruta – Szabo 1982), s nápodobou kampanéské misky z Prahy-Běchovic (Venclová a kol. 2008, 66, obr. 31: 1, 42: 1, 2) i se zmíněným uložením černě listrovaných kyliků v Plessis-Gassot a La Combe-Sala. O pozdně laténské dataci zlomků č. 2–6 však svědí nejen jejich nalezový kontext, ale i jejich výzdoba. Mezi nejpřesvědčivějšími formálními vzory a nádobkami tak zůstává mezera minimálně sta let, kdy nejsou z Čech známy ani importy možných vzorů, ani jejich místní nápodoby, a úvahy o přímé imitaci středomořských vzorů ve středních Čechách tak postrádají oporu.

Jednotlivé nezvyklé morfologické prvky nádob (úzké hrdlo, zalomené plece, vlastně i samotné rozměry) skutečně odkazují do Středomoří (namísto „imitace“ bude vhodnější hovořit o „inspiraci“ středomořskou keramikou). Hledání konkrétních předloh nás však v tomto případě zavádí na úroveň zcela neuchopitelnou. Zde je proto lépe myšlenku formálního srovnání na základě „podobnosti“ zcela opustit a zaměřit se na otázku inspirace funkční.

Nádobky na kosmetické prostředky nepatří sice k běžným středomořským importům v zaalpském prostředí pozdní doby laténské, přesto právě z Čech jsou známý přinejmenším dvě: fragment keramického balsamaria z Třísova (*Kysela v tisku*) a bronzový aryballos z Hrazan samotných (Jansová 1992, s 149, Taf. 254: 17; plné zhodnocení tohoto předmětu si však vyžadá další přezkoumání). V těchto importech je možno hledat i inspirační zdroj pro vznik studovaných nádobek. Bylo by samozřejmě se stejně spojovat hrazanské „lékythy“ přímo s konkrétní funkcí těchto vzorů a prohlašovat je za nádoby na olej či jiné kosmetické substance.⁴ K funkci studovaných nádob by bylo možno se takto konkrétně vyjádřit pouze na základě rozboru jejich původních obsahů, po nichž se stopy nedochovaly.

Otázku po funkční inspiraci je nutno položit obecněji: nádobky ukazují na poptávku po možnosti uchovávat menší množství kapaliny (možná neběžné hodnoty). Skutečnost, že se v jediné lokalitě nalezly hned tři nádoby tohoto typu místní výroby, je dle mého názoru zajímavějším dokladem středomořského ovlivnění, než přesná identifikace jejich případného vzoru.

Příspěvek vznikl v rámci grantu GA UK č. 104109 Česká oppida a Středomoří. Autor je zařazen do projektu specifického výzkumu FF UK č. 261104 „Historie – klíč k porozumění současnosti“.

Literatura

- Adamesteanu, D. 1954: Uno scarico di fornace ellenistica di Gela, *Archeologia Classica* VI, 129–132.
 — 1958: Butera. Piano della Fiera, Consi e Fontana Calda, *Monumenti Antichi* XLIV, 205–672.
 Aleksejev, A. Ju. 2003: *Chronografija jevrejskoj Skifii* (VII–IV vv. do n.e.). Sankt-Petěrburg.
 Balland, A. 1969: Céramique étrusco campanienne à vernis noir. Fouilles d’École française de Rome à Bol-sena Poggio Moscini III. 1, *Mélanges de l’École française de Rome, Antiquité*, Suplementum 6. Paris.
 Barral, Ph. 1999: Place des influences méditerranéennes dans l’évolution de la céramique indigène en pays éduen, aux IIe–Ier siècles avant notre ère. In: M. Tuffreau-Libre – A. Jacques eds., *La céramique précoce en Gaule Belgique et dans les régions voisines: de la poterie gauloise à la céramique gallo-romaine. Actes de la table ronde d’Arras 1996*, Berck-sur-Mer, 367–384.
 Bašta, J. – Baštová, D. – Bouzek, J. 1989: Die Nachahmung einer attisch rotfigurigen Kylix aus Pilsen-Roudná, *Germania* 67, 463–476.
 Bechtold, B. 1999: La necropoli di Lilybaeum. Palermo.
 Bernabò Brea, L. – Cavalier, M. 1991: Meligunis Lipára, vol. V. Scavi nella necropoli Greca di Lipara. Roma.
 Berti, F. – Bonomi, S. – Landolfi, M. 1996: Classico e Anticlassico. Vasi alto-adriatici tra Piceno, Spina e Adria. Bologna.
 Bini, M. P. – Caramella, G. – Buccioli, S. 1995: I bronzi etruschi e romani. Materiali del Museo Archeologico di Tarquinia XIII. Roma.
 Bisi, A. M. 1971: Lilibeo (Marsala). Nuovi scavi nella necropoli punica (1969–1970), *Notizie degli Scavi di antichità* s. VIII vol. XXV, 662–762.
 Bolla, M. 1994: Vasellame romano in bronzo nelle civiche raccolte archeologiche di Milano. Rassegna di studi del Civico museo archeologico e del civico gabinetto numismatico di Milano – Supplemento XI. Milano.
 Bonomi, S. – Peretto, R. – Tamassia, K. 1993: Adria – Appunti preliminari sulla necropoli tardoetrusca e romana di via Spolverin di Botrighe, Padusa XXIX, 91–156.
 Bouzek, J. 2007: Keltové našich zemí v evropském kontextu. Praha – Kroměříž.

⁴ Tím spíš je vyloučeno zacházet v interpretaci ještě dále, za prostě materiální aspekt problematiky. V nehelénských prostředích Středomoří jsou nádoby tohoto typu pokládány, někdy až příliš uspěchaně, za ukazatele nejen vyššího statutu, ale i „miry helenizace“ osob, které je užívaly. Např. jejich výskyt v pozdně laténských pohřbech severní Itálie je některými badateli pokládán za „vyjádření majitelova pochopení pro hodnoty *urbanita[ti]s*“ (Knobloch 2007, 350). Již v těchto oblastech, bezprostředně sousedících s klasickým světem, je nutno počítat s pozbytím či posunem ideologické náplně těchto předmětů, v prostředí středoevropském pak pochopitelně nepřipadají podobné myšlenky vůbec v úvahu.

- Calderone, A. et al.* 1996: Monte Saraceno di Ravanusa. Un ventennio di ricerche e studi. Messina.
- Camilli, A.* 1999: Ampullae. Balsamari ceramici di età ellenistica e romana. Roma.
- Camurri, E. – Della Casa, M. v tisku:* La ceramica di Monte Bibebe. Bologna.
- Canosa, M. G.* 2007: Una tomba principesca da Timmari. Monumenti antichi, serie miscellanea XI. Roma.
- Cateni, G. ed.* 2007: Etruschi di Volterra. Capolavori da grandi musei europei. Catalogo della mostra, Volterra 2007–2008. Milano.
- Drda, P. – Rybová, A.* 1997: Keltská oppida v centru Boiohaema, Památky archeologické 88, 65–123.
- 1998: Keltové a Čechy. Praha.
- 2001: Model vývoje velmožského dvorce 2.–1. století před Kristem, Památky archeologické 92, 284–349.
- Falconi Amorelli, M. T.* 1987: Vulci. Scavi Mengarelli (1925–1929). Roma.
- Feugère, M.* 1991: Autres formes. In: M. Feugère – Cl. Rolley eds., La vaisselle tardo-républicaine en bronze. Actes de la table-ronde CNRS, Lattes 1990, Dijon, 121–130.
- Forti, L.* 1962: Gli unguentari del primo periodo ellenistico, Rendiconti della Accademia di archeologia, lettere e belle arti di Napoli XXXVII, 143–157.
- Ginoux, N.* 2003: L'excellence guerrière et l'ornamentation des armes aux IV et III s. av. J.-C. Découvertes récentes, Études Celtes XXXV, 33–69.
- Govi, E.* 1999: Le ceramiche attiche a vernice nera di Bologna. Bologna.
- Greco, E. – Pontrandolfo, A.* 1990: Fratte – un insediamento etrusco-campano. Catalogo della Mostra. Modena.
- Heilmeyer, W.-D. – Giuliani, L. – Platz, G. – Zimmer, G.* 1988: Antikenmuseum Berlin. Die ausgestellten Werke. Berlin.
- Chytráček, M.* 2007: Časně laténské sídliště v Chržíně (okr. Kladno) s napodobeninou červenofigurové keramiky a s doklady kovolitctví a zpracování jantaru, Archeologické rozhledy 59, 461–516.
- 2008: Die Nachahmung einer rotfigurigen Trinkschale aus der frühlatènezeitlichen Siedlung von Chržín (Mittelböhmien) und das überregionale Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatènezeit in Böhmen, Germania 86, 47–101.
- Jansová, L.* 1986: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band I. Praha.
- 1992: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band III. Praha.
- Jehasse, J. – Jehasse, L.* 1973: La nécropole préromaine d'Aléria. Gallia – Supplementum XXV. Paris.
- 2001: Aléria, nouvelles données de la nécropole. Travaux de la maison de l'Orient Méditerranéen N° 34. Lyon.
- Knobloch, R.* 2007: *Strigilis et ampulla* nelle sepolture celtiche d'Italia: un fenomeno di acculturazione, Archeologia Classica LVIII, 337–352.
- Kruta, V. – Szabo, M.* 1982: Canthares danubiens du IIIe siècle avant notre ère: un exemple d'influence hellénistique sur les Celtes orientaux, Études Celtes XXIX, 51–67.
- Kysela, J. v tisku:* Soubor předmětů středomořského původu z oppida Třísov, Archeologické výzkumy v jižních Čechách.
- Lamboglia, N.* 1952: Per una classificazione preliminare della ceramica campana. In: Atti del I^o congresso internazionale di studi Liguri 1950, Bordighera, 139–206.
- Lippolis, E. ed.* 1994: Taranto. La necropoli: aspetti e problemi della documentazione archeologica tra VII e I sec. a.C. Catalogo del Museo nazionale archeologico di Taranto III/1. Taranto.
- Maggiani, A. ed.* 1985: Artigianato artistico: l'Etruria settentrionale interna in età ellenistica. Milano.
- Montagna-Pasquinucci, M.* 1972: La ceramica a vernice nera del museo Guarnacci di Volterra, Mélanges de l'École française de Rome, Antiquité 84/1, 269–498.
- Morel, J.-P.* 1963: Notes sur la céramique étrusco-campanienne. Vases à vernis noir de Sardaigne et d'Arezzo, Mélanges de l'École française de Rome, Antiquité 75/1, 7–58.
- 1966: Assoro, Notizie degli Scavi di Antichità s. VIII vol. XXI, 232–287.
- 1981: Céramique campanienne: Les formes. Roma.
- Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A.* 1990: Oppidum Závist – Prostor brány A v předsunutém šijovém opevnění, Památky archeologické 81, 308–433.
- Paolucci, G. – Rastrelli, A.* 1999: Chianciano Terme I. Necropoli della Pedata (Tombe 1–21). Necropoli di Via Montale (Tombe 2–4). Roma.
- Parrini, A.* 2008: La ceramica a vernice nera. In: D. Vitali – S. Verger eds., Tra mondo celtico e mondo italico. La necropoli di Monte Bibebe. Atti della tavola rotonda, Roma 1997, Bologna, 95–126.
- Pharmakowsky, B.* 1910: Rußland, Archäologisches Anzeiger II, 195–244.
- Pelagatti, P. et al.* 1984–1985: Naxos (Messina). – Gli scavi extraurbani oltre il Santa Venera (1973–1975), Notizie degli scavi di Antichità XXXVIII–XXXIX, 253–500.

- Romualdi, A.* 1989: La ceramica a vernice nera. In: A. Romualdi ed., *Populonia di età ellenistica. Materiali dalle necropoli. Atti del seminario Firenze 1986*, Firenze, 110–151.
- Romualdi, A. – Settesoldi, R.* eds. 2009: *Populonia. La necropoli delle Grotte. Lo scavo nell'area della cava 1997–1998*. Pisa.
- Rotroff, S. I.* 1997: Hellenistic pottery. Athenian and imported wheelmade table ware and related material. *The Athenian Agora: Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens XXIX*. Princeton.
- Sassatelli, G.* ed. 1993: Le ceramiche greche ed etrusche. Faenza.
- Serra Ridgeway, F. R.* 1997: I corredi del fondo Scataglini a Tarquinia. Scavi della fondazione Lerici. Milano.
- Schippa, F.* 1980: Officine ceramiche falische. Ceramica a vernice nera nel museo di Civita Castellana. Bari.
- Sparks, B. A. – Talcott, L.* 1970: Black and plain pottery of the 6th, 5th and 4th centuries B.C. *The Athenian Agora: Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens XII*. Princeton.
- Szabo, M.* 2000: La Macédonie hellénistique et le monde celte, *Ocnus* 8, 287–295.
- Tappert, Cl.* 2006: Die Gefässkeramik der latènezeitlichen Siedlung Straubing-Bajuwarenstrasse. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte, Bd. 89. Kallmünz/Opf.
- Tassinari, S.* 1993: Il vaselame bronzeo di Pompei. Soprintendenza archeologica di Pompei. Cataloghi 5. Roma.
- Themelis, P. G. – Turatzoglu, I. P.* 1997: I tafi tu Derveniu. Athina.
- Trebsche, P.* 2003: Keramik mit Feinkammstrich aus keltischen Siedlungen im Großraum Linz. Untersuchungen zu Werkstätten, Funktion, Verbreitung und Datierung. Linzer Archäologische Forschung 35. Linz.
- Trefný, M.* 2008: Attická červenofigurová keramika z laténského sídliště v Praze-Ruzyni, poloha Jiviny, Archeologické rozhledy 60, 114–126.
- v tisku: Attická keramika jako významný doklad jižního importu v prostředí pozdně halštatských až časně laténských Čech, Památky archeologické.
- Valentini, V.* 1993: Le ceramiche a vernice nera. Gravisca, Scavi nel santuario greco 9. Bari.
- Venclová, N. a kol.* 2008: Hutnický region Říčansko. Praha.
- Venclová, N.* ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha.
- Vitali, D.* ed. 2003: La necropoli di Monte Tamburino a Monte Bibele. Bologna.
- Vitali, D. – Kaenel, G.* 2000: Un Helvète chez les Etrusques vers 300 av. J.-C., *Archäologie der Schweiz/Archéologie suisse/Archeologia svizzera* 23/3, 115–122.

Notes on imitations (?) of Mediterranean vessels from the Central Bohemian oppida

The article reconsiders an interpretation of a small group of ceramic fragments found in the late La Tène oppida in Central Bohemia as imitations of Mediterranean ceramic forms (*fig. 1; Drda – Rybová 1997, 111; 2001, 325; Bouzek 2007, 169, fig. 82; Venclová ed. 2008, 103, fig. 63: 12–16*).

Fragment N° 1 – shallow bowl (*fig. 1: 9; 3: 1*) with a sharply offset rim and a horizontal handle. Only one half of the vase is preserved and so it cannot be ascertained if another handle (in any case very uncommon in the local ceramic forms) was present on the other side. Discovered in pit N° 84 in the Gate A zone in the oppidum Závist, the find comes from a LT D1 context (*Motyková – Drda – Rybová 1990, 362, fig. 48: 5*). Its Mediterranean counterpart is thought to be the black glazed cup type 4115b after *Morel (1981, 290)*.

Fragments N°s 2–6. 2. Hrazany 8/62 265 (*fig. 1: 8; 2: 2*) – a part of a cylindrical body of a closed ceramic form with sharp shoulders and a (now missing) narrow neck. The body is decorated by two stripes of vertical combed decoration. The find context is dated to LT D1 (*Jansová 1992, 89, Taf. 218: 9*). 3. Hrazany 414/52 (*fig. 1: 7; 2: 3*) – a body fragment of a small closed vase with a sharp transition to the shoulders underlined by horizontal grooves. Decorated with vertical combing. (*Jansová 1986, 106, Taf. 24: 21*). Unearthed in layer 6, in profile 14, sector 1/52-III (*Jansová 1986, 106, 206*) contemporary with the first phase of the oppidum's fortification dated to LT C2 (*o. c., 27*). 4. Hrazany 76/52: 2 (*fig. 1: 6; 2: 4*) – a sharp shoulder of a bottle-like vase and a stub of a narrow

neck (*Jansová 1986*, 120, Taf. 36: 2). Found in the filling of a pit 76/52 making part of a semi-sunken house 1/51 close to Hrazany's Gate A, perhaps belonging to the zone's first horizon (i.e. LT C2: *Jansová 1986*, 30). 5.–6. Závist – two fragments of similar small flacons were found on the oppidum's acropolis. That from the semi-sunken house N° 7 belongs to LT D1 (*Drda – Rybová 2001*, 325, fig. 22.1–2). These vessels are supposed to imitate the forms of black-glazed *lékythoi* 4821a, 4821b and 7142a after Morel (*Drda – Rybová 1997*, 111; *Morel 1981*, 329–330). From the technological point of view, the fragments perfectly conform with local fine ware. It is only by their form that they distinguish themselves from the rest of the local pottery and therefore, it is from the formal point of view, that they will be analysed here.

The cups F 4115 or generally *espèce* 4100 after Morel (fig. 3: 2) are very common in central Italy between 4th and 2nd century B.C. Cups of this form can even be found in temperate Europe in LT B2: Plessis-Gassot (F) t. 1002 (*Ginoux 2003*, 43–44, fig. 5) and La Combe-Sala (CH) (*Vitali – Kaenel 2000*, 121, fig. 6). The similarity between these cups and the Závist bowl is, however, not convincing and a genetic link between the two forms is far from evident. Much closer similarity of the latter can be ascertained with the attic kylikes type C with concave rim (*Sparks – Talcott 1970*, 91–92), some "Akro" cups (*o. c.*, 93–96) and some varieties of stemless cups (*o. c.*, 101–105). These, too, are widely distributed all over both Mediterranean and transalpine Europe, their date, however, is never later than the mid 4th century.

The *lékythoi* (fig. 1: 1–3) cited as possible models of the closed vessels were only produced in Sicily (fig. 6: white triangles) between the late 4th and mid 3rd century B.C. (Assoro: *Morel 1966*, 232; Butera: *Adamesteau 1958*, 266, fig. 36, 283, fig. 43; Lilybaeum: *Bechtold 1999*, 78, tav. XIII: 120; Bisi 1971, 686, fig. 35a; Lipara: *Bernabò Brea – Cavalier 1991*, tav. 1581: 88–91, fig. 249, tav. 2009: 66, fig. 95; Naxos: *Pelagatti et al. 1984–1985*, 450, fig. 168: 10, 457, fig. 171: 2; Ravanusa: *Calderone et al. 1996*, 27–29, tav. XXXVIII: 7, 142, tav. CXXXII: 2). Any link that can be envisaged with the late La Tène Bohemia and even with the contemporary Celtic Po valley seems thus out of the question.

Similarly, also other vases whose form might promote them to the role of possible models of the Central-Bohemian "imitations" belong to quite a precisely delimited chronological phase hardly ever exceeding mid 3rd century. We do not fare much better if we try to search for a comparison not in the whole forms but only in elements of them, since the formal parallels contemporary with the Bohemian imitations are always extremely loose while the most convincing ones once again date to relatively distant periods.

The single morphological elements of the studied vessels which are uncommon in Bohemian Iron Age pottery, all find their counterparts in Mediterranean vases. An analysis of the Mediterranean material does, however, not bring out any possible formal model nor does a search for such a model seem to be the right method to follow.

If fragment N° 1 were to be considered an imitation of a Mediterranean vessel, then we would have to raise its chronology to the 5th century. The presence of such a vase would not be surprising in a site like Závist with its significant early La Tène horizon. The find would then constitute an earlier intrusion in the late La Tène pit. In the case of the closed vessels N°s 2–6 we might continue to consider a Mediterranean share on their origin, without, however, necessarily having to identify the precise model, which the vases imitate. Rather than of a formal imitation it is sufficient and more appropriate to think about functional inspiration: the very fact that there was a demand for the function of these vases, i.e. for keeping small amounts of liquids is a sufficient proof of Mediterranean influence.

English by the author revised by Judd Burden